ಧರ್ಮಸ್ಥಳದ ಪುರಾತನ ಪತ್ರಾಗಾರ

ಕೆಳದಿ ಗುಂಡಾಜೋಯಿಸ್

ಧರ್ಮಸ್ಥಳ ಭಾರತದ ಪ್ರಮುಖ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರ. ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕವಾಗಿ ಉನ್ನತ ಪರಂಪರೆಯುಳ್ಳ ಧರ್ಮಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ಹಿನ್ನಲೆಯ ಪರಾಕಾಷ್ಟತೆಯನ್ನು ಈಗಲೂ ಕಾಣಬಹುದು. ಶ್ರೀ ಮಂಜುನಾಥೇಶ್ವರ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀ ಅಣ್ಣಪ್ಪ ದೇವರುಗಳಿಂದ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಹಿರಿಮೆ ಹೆಚ್ಚಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಸಂದರ್ಶಿಸುವ ಯಾತ್ರಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಉಚಿತ ಭೋಜನ ಹಾಗೂ ವಸತಿ ಸೌಲಭ್ಯಗಳು ಈಗಲೂ ಉಂಟು. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೦೩ರಲ್ಲಿ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದ ದೇವರಾಜ ಹೆಗ್ಗಡೆಯವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಾದಿ ರಾಜ ಯತಿಗಳಿಂದ ಆಗಮೋಕ್ತವಾಗಿ ಲಿಂಗಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಾಯಿತು. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೭೮೦ ರಲ್ಲಿ ಚಂದಯ್ಯ ಹೆಗ್ಗಡೆಯವರಿಂದ ಲಿಂಗದಲ್ಲಿರುವ ಚಿನ್ನದ ನಾಗಾಭರಣ ಸಲ್ಲಿಸಿರುವುದು ಶಾಸನದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಪಡುತ್ತದೆ[1] ಧರ್ಮಸ್ಥಳ ಕ್ಷೇತ್ರವ ಪ್ರಧಾನ ದೇವರು ಈಶ್ವರ (ಅದ್ವೈತ), ಅರ್ಚಕರು ವೈಷ್ಣವರು (ದ್ವೈತ), ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿ ಜೈನರು. ಇಂತಹ ಧರ್ಮ ಸಮನ್ವಯತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಪೂರ್ಣವಾದುದು. ಕ್ಷೇತ್ರದ ಧಾರ್ಮಿಕ ನ್ಯಾಯ ತೀರ್ಮಾನ (ಹೊಯ್ಲು) ಕ್ರಮ ಪದ್ಧತಿಯು ತನ್ನದೇ ಆದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡಿದೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಧರ್ಮ, ದೈವ, ಉತ್ಸವ ಮತ್ತು ಮಹಾ ನಡಾವಳಿಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿರುವ ಹೆಗ್ಗಡೆ ಮನೆತನ ಐತಿಹಾಸಿಕವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಧರ್ಮಸ್ಥಳದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಚೀನ ದೇವಾಲಯಗಳು, ಪುರಾತತ್ವ ಸಂಗ್ರಹಗಳು, ವಸ್ತು ಸಂಗ್ರಹಾಲಯ, ಓಲೆಗರಿಗಳು ಹಾಗೂ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ದಾಖಲೆಗಳು ಅಪಾರವಾಗಿದ್ದು ಅಧ್ಯಯನ ಪಿಪಾಸುಗಳಿಗೆ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಮೂಲ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತವೆ. ಮೋಡೀ ಲಿಪಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಇಂತಹ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಪೂರ್ವದ ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಅಮೂಲ್ಯ ಆಕರಗಳಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವ ಹೆಗ್ಗಡೆ ಮನೆತನವು ವಿದ್ವಾಂಸರ ಕೃತಜ್ಞತೆಗೆ ಪಾತ್ರವಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀ ವೀರೇಂದ್ರ ಹೆಗ್ಗಡೆ ರವರ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹದಿಂದ ಧರ್ಮಸ್ಥಳದ ಪ್ರಾಚೀನ ಪತ್ರಾಗಾರ ಪರಿವೀಕ್ಷಣೆ ಹಾಗೂ ಸೂಚೀ (Catalogue) ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಲು ನನಗೆ ಅವಕಾಶ ಲಭಿಸಿದ್ದು ಭಾಗ್ಯವೇ ಸರಿ. ಶ್ರೀ ವೀರೇಂದ್ರ ಹೆಗ್ಗಡೆರವರಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞತೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಾ ದಿ. ೬-೮-೧೯೮೨ ರಿಂದ ೨೫-೧-೧೯೮೩ರವರೆಗೆ ಕೈಗೊಂಡ ನನ್ನ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬಂದ ಹಲವಾರು ಮಹತ್ವ ಪೂರ್ಣ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಧರ್ಮಸ್ಥಳದ ದಪ್ತರಖಾನೆ : ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೦೩ ರಿಂದ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಿ ದೇವರಾಜ ಹೆಗ್ಗಡೆಯವರಿಂದ ೨೩-೧೦-೧೯೬೮ ರತ್ನವರ್ಮ ಹೆಗ್ಗಡೆಯವರವರೆಗೆ ಹದಿನೇಳು ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಆಡಳಿತ ನಡೆಸಿರುವುದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಕರ್ನಾಟಕ ಧಾರ್ಮಿಕ ದತ್ತಿ ಇಲಾಖೆಯಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿಯೇ

1 South Kanara Gezetteer, ವಾದಿರಾಜಯತಿಗಳ ಕಾಲ : ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೪೮೦-೧೬೦೦ (ಕ.ಇ.ದ)

ಉಳಿದ "ಯಿಲಾಖಾ ಶ್ರೀ ಧರ್ಮಸ್ಥಳ" ಯಿಲಾಖಾ ಶ್ರೀ ಮಂಜುನಾಥ ದೇವರು" ಎಂಬ ಸ್ವತಂತ್ರ ವಿಭಾಗವನ್ನೇ ಕ್ಷೇತ್ರವು ಹೊಂದಿದೆ. ಕ್ಷೇತ್ರದ ಪತ್ರಾಗಾರ ದಫ್ತರಖಾನೆ ವಿಜಯನಗರೋತ್ತರ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆದಿದೆ. ಮೋಡೀ ಲಿಪಿಯಲ್ಲಿರುವ ಇವುಗಳನ್ನು ಕೆಳಕಂಡಂತೆ ವಿಭಾಗಿಸ ಬಹುದು.

೧. ವಿಜಯನಗರೋತ್ತರ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಆಕರ ಗಳು. ೨. ಸಿಪಾಯಿ ದಂಗೆಯ ಮುಂಚಿನ ದಾಖಲೆ ಗಳು (೧೮೦೦-೧೮೫೭) ೩. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಪೂರ್ವದ ಮೂಲ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳು (೧೮೫೭-೧೯೪೭) ೪. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯೋತ್ತರ ದಾಖಲೆಗಳು.

ವಿಜಯನಗರೋತ್ತರ ದಾಖಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೮೦೦ರ ತಾಮ್ರ ಶಾಸನವೊಂದು ಗ್ರಾಮೀಣ ನ್ಯಾಯ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ವಿನೂತನ ಬೆಳಕು ಚೆಲ್ಲುತ್ತದೆ[2] ಪ್ರಕೃತ ಈ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ೧೮೦೦ ರಿಂದ ೧೯೪೭ರವರೆಗೆ ಉಪಲಬ್ಧ ಅಭಿಲೇಖಾ ದಾಖಲೆಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಇತಿಹಾಸ ಕುರಿತು ಆಕರಗಳು : ಕರ್ನಾಟಕ ಚರಿತ್ರೆಗೆ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ರೂಪಿಸಲು ಧರ್ಮಸ್ಥಳ ಪತ್ರಾಗಾರವು ವಿಪುಲ ಸಹಕಾರ ನೀಡುತ್ತವೆ. ಮೋಡೀಲಿಪಿಯಲ್ಲಿರುವ "ಸುಮಾರು ೪೦೦೦ ದಾಖಲೆಗಳ ನನ್ನ ಪರಿವೀಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸಿವೆ. ಸಿಪಾಯಿ ದಂಗೆಗೆ ಮುಂಚೆಯೇ ಬ್ರಿಟಿಷರ ವಿರುದ್ಧ ಬಂಡಾಯವೆದ್ದು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಆಂದೋಳನ ನಡೆಸಿದ ಸಂಗತಿಗಳು ವಿಪುಲವಾಗಿವೆ. ರಾಜಾ ವೀರ ವಸಂತ ಪ್ರತಾಪ (ಅಪರಂಪಾರ ಸ್ವಾಮಿ-೧೮೩೩), ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಬಂಗ, ಕೂಜಗೋಡೆ ಅಪ್ಪಯ್ಯ, ಮಲ್ಲಪ್ಪಗೌಡ, ಗೂಡೆ ತಮ್ಮಯ್ಯ,[3] ಕರಣಿಕ ಸುಬ್ಬಯ್ಯ,[4] ಕಲ್ಯಾಣಪ್ಪನ ಕಾಟಕಾಯಿ[5] (೧೮೩೭), ಕೊಯಮುತ್ತೂರಿನ ಶಿರಸ್ತೇದಾರ್ ಸುಬ್ಬರಾವ್[6] (೧೮೦೦), ಕೆಳದಿ ರಾಜಧಾನಿ ಬಿದನೂರಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಕಂಪೆನಿಯ ಕನ್ನಡ ಭಾಷಾಜ್ಞಾನಿ ಅಂತೋನಿಯೊ ಪಿಯುರ್ಸ್, ಬೊಂಬಾಯಿಯಲ್ಲಿರುವ ೨೦-೯-೧೭೭೦ರ ನವಾಬ್ ಹೈದರಾಲಿಯ ದಸ್ಕತ್,[7] ಬೂದಿ ಬಸಪ್ಪನಾಯಕ, ಕೌಲೇದುರ್ಗದ ಮಾಮಲೇದಾರ ರಾಘವೇಂದ್ರರಾಯ[8] (೧೮೪೧), ಬಲ್ಲಾಳರಾಯನ ದುರ್ಗದ ಕಿಲ್ಲೇದಾರ ಸೈಯದ್ ಯೂಸೂಫ್ ಸಾಹೇಬ (೧೮೪೨),[9] ಧೋಂಡಿಯಾ ವಾಘ್ ಮುಂತಾದವರ ಸಂಗತಿಗಳು, ಅಮರ ಸೂಳ್ಯ, ಮಂಗಳೂರು, ಪುತ್ತೂರು ಬಂಡಾಯ ಕ್ಷೇತ್ರ ಸಂಗತಿ ಗಳು, ರೈತರ ಆಂದೋಳನ ಮತ್ತು ಬ್ಲೇರ್ಸ್ ವರದಿ ಗಳು, (೨೦-೯-೧೮೪೮), ಬೊಂಬಾಯಿ ಹೈಕೋರ್ಟ್

2 ಬಿ.ಎಂ. ಶ್ರೀ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನದ "ಕರ್ನಾಟಕ ಲೋಚನ" ಜೂನ್ ೧೯೮೮ರಲ್ಲಿ ಈ ಬಗೆಗಿನ ಲೇಖನ ಪ್ರಕಟವಾಗಿದೆ.

3 ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮ : ತಿ.ತಾ. ಶರ್ಮ ೧೯೩೭ ; ಪು. ೩೮-೩೯.

4 ಅದೇ ಪು. ೪೧.

5 ಡಾ. ಸೂರ್ಯನಾಥ ಕಾಮತ್ : ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಇತಿಹಾಸ : ಧರ್ಮಸ್ಥಳದ ಹೆಗ್ಗಡೆ ಕಾಟಕಾಯಿಗೆ ನೆರವಾಗಿದ್ದರೆಂದು ಕಾಮತ್‌ರವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಸುದರ್ಶನ : ಟಿ.ಎಂ.ಎ. ಪೈ ಅಭಿನಂದನ ಗ್ರಂಥ, ಪು. ೧೩೦, ಧರ್ಮಸ್ಥಳದ ಶ್ರೀ ಮಂಜುನಾಥೇಶ್ವರ ಕಾಲೇಜಿನ ಶ್ರೀ ಉಮಾನಾಥ ಶೆಣೈ ಈ ಕುರಿತು ಲೇಖನ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾರೆ.

6 ಬಂಡಾಯವೆದ್ದಿದ್ದ ಸುಬ್ರಾಯ ಮತ್ತು ವಿಠ್ಠಲ ಹೆಗ್ಗಡೆರವರನ್ನು ಸೋಲಿಸಲು ಕ್ಯಾಪ್ಟನ್ ಮನ್ರೋ ೨೦೦ ಜನ ಸೈನಿಕರನ್ನು ಧರ್ಮಸ್ಥಳದ ಕುಮಾರ ಹೆಗ್ಗಡೆಗೆ ಕಳಿಸಿದ್ದನು. (History of the Dakshinatya Saraswaths, by V.N. Kudva, I.C.S.–P. 114), ಕ್ಷೇತ್ರದ ಪತ್ರಾಗಾರದಲ್ಲಿ ಕುಮಾರ ಹೆಗ್ಗಡೆರವರ ಕಾಲದ (೯-೮-೧೮೦೮) ಹಲವಾರು ಪತ್ರಗಳಿವೆ. ಹೋರಾಟವೊಂದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಹೆಗ್ಗಡೆರವರಿಗೆ ಪುತ್ತೂರಿನಲ್ಲಿ ಗಾಯವಾಗಿತ್ತೆಂದು ಬುಕನನ್ ಸಾಹೇಬನು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾನೆ. Vol iii P. ೭೦

7 ಕೆಳದಿ ಸಂಶೋಧನಾಲಯದಲ್ಲಿಯೂ ಹೈದರಾಲಿಯ ಪತ್ರವೊಂದಿದೆ.

8 ನಾನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ದಾಖಲೆಗಳ ಸೂಚಿ-ನಂ ೧೧೬೯.

9 ಅದೇ–೧೧೬೬ ; ಇವುಗಳನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಲು ಪ್ಲಾಸ್ಟಿಕ್ ಹೊದಿಕೆಯಲ್ಲಿಂಸಿದೆ.

ವರದಿಗಳು, ಕಾಟನ್ ವರದಿಗಳು,[10] ಶೃಂಗೇರಿ, ಉಡುಪಿ, ಶ್ರವಣಬೆಳುಗೊಳ, ಮೂಡಬಿದರೆ, ಹುಂಚ ಮಠಗಳು, ಮೈಸೂರು ಒಡೆಯರು, ಚೌಟರು, ಅಜಿಲರು, ಕಳಿಯ, ಚಿಟ್ಟುಪಾಡಿ, ಇರ್ವತ್ತೂರು ಪಾಡ್ಯಾರು, ಬಳ್ಳಮಂಜ, ವಳಲು, ಮಲವಂತಿಗೆ, ಪಡುಬಿದರೆ ಬಲ್ಲಾಳರು, ಬಾಸೆಲ್ ಮಿಷನ್ ಪತ್ರಗಳು, ಬಂಗಾಡಿ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕೆಳದಿ ವೀರಭದ್ರನಾಯಕನಿಗೂ ವೀರ ನರಸಿಂಹ ಶಂಕರದೇವಿ ಬಂಗರಾಜರಿಗೂ ಆದ ಕರಾರಿನ ಸಂಗತಿಗಳು,[11] ಅರಾಪುರ ಬಸಪ್ಪಾಜಿ (ಪುಟ್ಟಬಸಪ್ಪನ ಕ್ರಾಂತಿ), ಬೋಸಣ್ಣ[12] ಮುಂತಾದ ಸಂಗತಿಯ ಆಕರಗಳು ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಇತಿಹಾಸ ರಚನೆಗೆ ವಿಪುಲ ಸಹಕಾರ ನೀಡುತ್ತವೆ.

೪-೭-೧೮೬೯ ರಂದು ವೆಲ್ಲಸ್ಲಿಯಿಂದ ವಿಭಾಗವಾದ ಕರ್ನಾಟಕದ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆ, ಕೊಯಮತ್ತೂರು, ವೈನಾಡು ಪ್ರಾಂತಗಳು ಈಸ್ಟ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕಂಪೆನಿಗೆ ಸೇರಿತು. ೧೮೬೦ರಲ್ಲಿ ಮದರಾಸಿನ ಅಧೀನಕೊಳ್ಳಪಟ್ಟ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆ ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿಭಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ೧೮೬೨ ರಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆ ಮುಂಬೈಗೆ ಸೇರಿತು. ೧೮೦೦ರಲ್ಲಿ ರೇವನ್‌ಶಾ ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕಲೆಕ್ಟರ್ ಆಗಿದನು. ಈತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಬಂಟವಾಳ ತಹಶೀಲದಾರ ಕೊನೆರಾಯನ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ನಂದಾವರದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಪ್ಪರಸನಿಗೆ ಪಟ್ಟವಾಯಿತು. ೧೮೩೭ರಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣಪ್ಪ ಕಾಟಕಾಯಿಯೊಂದಿಗೆ ಈತನು ಸೇರಿದ್ದರಿಂದ ೧೮೩೮ರಲ್ಲಿ ಮಂಗಳೂರಿನ ಬಿಕ್ರನಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ನೇಣು ಹಾಕಿಸಲಾಯಿತು ; ಇಂತಹ ಸಮಕಾಲೀನ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಉಲ್ಲೇಖನಗಳು, ನಗರ ಡಿವಿಜನ್ ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರಗಳು,[13] ಯುದ್ಧನಿಧಿ ರಶೀದಿಗಳು, ಜಯಕರ್ನಾಟಕ ಪತ್ರಿಕೆಗಳು,[14] ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸೇನಾನಿ ಹೆನ್ರಿ ಅಡ್ರಿಯವಾನ್ ವಾನ್ ರ್ಹೀಡ್ (Henrie Adriavan Van Rheede),[15] ಮೆಕಂಜೀ ಸಂಗ್ರಹಗಳು, ತಲಚೇರಿ, ಕಾರವಾರ, ಮದರಾಸು, ಮಂಗಳೂರು, ಬೊಂಬಾಯಿ, ಕೆಳದಿ, ಲಂಡನ್, ಮೂಡಬಿದರೆ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಚೀನ ಗ್ರಂಥ ಭಂಡಾರಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಕ್ರೋಢೀಕರಿಸಿ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ರೂಪಿಸಲು ತೌಲನಿಕ ಅಧ್ಯಯನ ಕೈಗೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಪತ್ರಾಗಾರದಲ್ಲಿರುವ ದಾಖಲೆಗಳ ಸ್ವರೂಪ : ಧರ್ಮಸ್ಥಳದ ದಪ್ತರಖಾನೆಯಲ್ಲಿ ವೈವಿಧ್ಯಮಯವಾದ ದಾಖಲೆಗಳು ವಿಪುಲವಾಗಿದ್ದು ಉಪಲಬ್ಧ ಮಾಹಿತಿಗಳಿಂದ ಕೇವಲ ಮುಖ್ಯಾಂಶಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಆಯಾ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿಯೇ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಸರ್ಕಾರಶ್ತೀರ್ವೆ, ಉಗ್ರಾಣದ ಜೀನ್ಸು, ಭೂಮಿ ಸಾಗ್ವಳಿ ಗೇಣಿ, ನಿಜ ಊಳಿಗದ ಲೆಖ್ಖ, ಹಾತಖರ್ಚ,

---

10 Coltons Reports on the insurrection in Canara, and Coorg—Mysore state Aruhives.

11 ಇದು ಬಂಗಾಡಿ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಕ.ಜಿ. ಇತಿಹಾಸ ಪು. ೪೩೮.

12 ಈತನು ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯರ ನಿಕಟ ಬಂಧುವಾಗಿದ್ದು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಅಧಿಕಾರಿಯ ಸಹಾಯಕನಾಗಿದ್ದನು. (ಕ.ಇ.ದ. ಪು. ೬೧೮) ಈತನ ವಂಶೀಕರು ಈಗಲೂ ಲಲಿತ ಮಹಲಿನ ಜಾಕೀಕ್ವಾರ್ಟರ್ಸ್‌ನಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ಶ್ರೀ ನಿರಂಜನರಾಜ ಅರಸರು ನನಗೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ದಿ ೫-೭-೮೦ ರಂದು ಜಾಕೀಕ್ವಾರ್ಟರ್ಸ್‌ನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಅರಸರೊಂದಿಗೆ ನಾನು ಭೇಟಿಯಿತ್ತು ಅಲ್ಲಿರುವ ಮೋಡೀಲಿಪಿಯ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದಾಗ ಅಪೂರ್ವ ಸಂಗ್ರಹಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಈತನ ಕಾಲದ ಅಶ್ವಶಾಸ್ತ್ರದ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದಲ್ಲಿದೆ.

13 ಕೆಳದಿ ಸಂಶೋಧನಾಲಯದಲ್ಲಿರುವ ಇಂತಹ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಬಹುದು. Also refer Letters and Dispatches of the Duke of Wellington.

14 ಅದೇ-ಸಂಚಿಕೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಪು. ೫೧೩ ರಿಂದ ೫೨೮ರವರೆಗೆ ಆ ಕಾಲದ ಕನ್ನಡ ಪತ್ರಿಕೆಗಳ ಸೂಚಿಯನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಲೇಖನ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. (೨೨-೬-೧೯೨೯-ಜಯ ಕರ್ನಾಟಕ) ಇದು ಕೆಳದಿ ಸಂಶೋಧನಾಲಯದಲ್ಲಿದೆ.

15 Archives in India : by Sailen Ghose P. 313.

ಸಾಲೇಸಾಲ್ ಅವರ್ಜಿ, ದಿನಚರಿ ನಗದಿ ಜಮಾ ಖರ್ಚು, ಕಾಗದ ಪತ್ರದ ಶಾಹಾ, ತಾಕೀದಿ ಶಾಹಾ, ಜಮಾ ಆವರ್ಜಿ, ಮಹೋತ್ಸವ ಪತ್ರಿಕೆ, ಕುಳವಾರು ಅವರ್ಜಿ, ಚತ್ರದ ಕಾಗದ, ತಃಖ್ತೆ, ಗುಜಸ್ತ ಅವರ್ಜಿ, ತಸ್ದೀಕು, ಶಪಾಲು ದಸ್ತುರ್ರಿ, ಲೇವಾದೇವಿ, ಬೈಲಂಗಡಿ, ಹೊಸಂಗಡಿ ಅರಮನೆ ಲೆಕ್ಕ, ಪಾಳೇಬೀಡಿನ ಕಾಮಗಾರ್ರಿ, ದರವ್ಯೈನೆ ತಲಬು, ಹರಾಜು, ಅಮೃತ ಪಡಿ, ಗೇಣಿ ವಸೂಲಿ ಶಿರಾಯಿತಿ (ತಾಕೀದಿ ಹಾತ್ಕರ್ಡೆ), ವಲ್ಲ ರಶೀದಿ ಹಾತ್ಕರ್ಡೆ, ಬರಾವರ್ದು ಶಾಹಾ ಹಾತ್ಕರ್ಡೆ, ಹೊಯಿಲು, ಕುಳವಾರು ತಪಶೀಲ್ಲ, ಕಾಮಗಾರಿ ತಾಕೀದಿ, ಮೈಸೂರು ಆಡಳ್ತೆದಾರರ ಶ್ಯಾಹಾ, ತಬ್ಲಾಕು, ಅರ್ಜಿ ಶ್ಯಾಹಾ, ದೇಲಂಪಾಡಿ ದೇವಕಾರ್ಯ ನಡಿಸುವವ ವಿವಾದ, ಪ್ರವಿಸಶಾಲಿ ಕೊರ್ಟು ಫೈಲ, ಪಾಲ್ಪಡಿ ಬೀಡಿನ ವರ್ಗ, ಹೊಲೆಯರ ಗೈರಾಜ್ರಬ್ಕು, ವಾಗ್ಮೂಲ ಶಾಹಾ, ಪ್ರಮಾಣದ ಶ್ಯಾಹಾ, ಕನಸರವೆಟರ ಹೆನರ್ರಿಯು, ಫಲಿನಸರ ಸಾಹೆಬರ, ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲಾ ಸಾಹುಕಾರರ ಶ್ಯಾಹಾ ನಗರ ಡಿವಿಜನ್ ಮುಖಂಡ ಸದರ ಮುನಸಿಪ್ ಶ್ಯಾಹಾ,[16] ದಯಾ ಬಲಾಳ ಭದ್ರ ಇಳಾ, ವಾಗ್ಮೂಲ ಶಾಹಾ, ಕುಂಪಣಿ ಸರಕಾರ ಶ್ಯಾಹಾ, ಕನ್ನಡ ಸುವಾರ್ತೆ, ನಿರೂಪ, ಫೌಜುದಾರ, ಬೀಡಿನ ಪಾರುಪತ್ಯೆಗಾರ ಪಡಿಚಾ ತಬ್ಲಕು, ಅಂಚೆ ಪಾರ್ಮ್ಮ ಬೆರ್ರಿಜು, ಕುಂಪಣಿ ಸರಕಾರದ ಮುತರ್ಪ ಪಟ್ಟಿ, ವಾರ್ಡ್, ಲೆವ್ವಿ, ಹೆನರ್ರಿ, ಪಾರಕರ, ರೊಬಿನ್‌ಸನ್, ವೈವ ಸಾಹೆಬರ ಬನಾಮೆ ಬೆರಿಜುಗಳು, ಪೆರಿಸ್ತಪಟ್ಟಿ, ಬೈಕುಲ್ಲಿ ಚಿಟ್ಟಿ (೪೬೧), ಮುಚ್ಚಳಿಕೆ, ದುಕಾನದಾರ ವಿಚಾರಣೆ, ಅನಸ್ರು, ಸವಾಲು–ಜವಾಬು, ಅದಾಲತ್ ಇಲಾಖೆ ಯಸ್ತೆಹಾರ್, ಭಂಡಸಾಲೆ ನಕ್ಷೆ, ನೇತ್ರಾವತಿ ಹೊಳೆ ಕಾಂಗಾರಿ ಹ್ಯೊಂಗೆ ಹೊತ್ತ ಆಳು, ವಿದ್ಯಾ ಇಲಾಖೆ ನೂರೆಂಚರ ಪತ್ರ ಫೈಸಲ್‌ನಾಮಾ, ಜೆಂದಿ ತಪ್ಸಿಲು, ಜಾತ್ರೆ ತಲುಬು, ಕುಮರಿ-ಕುಮ್ಕಿ[17] ಲೆಕ್ಕ, ಭೂಮಾಪನ, ಪಾತ್ರೆ ತಪ್ಸೀಲು, ತಲುಬು ಪಾವ್ತಿ ಪೇರಿಸ್ತು ಲಿಪಾಪೆ ಬಟ್ವಾಡೆ ಬ್ಯೂ, ರಶೀದಿ ತಬ್ಲಾಕು, ಫಡಚಾಕ ಬುಕ್, ಮಣೆಗಾರ ಪಡಿಚೆ ಕಾಗದ ತಬ್ಲಾಕು, ಪಡಿಚೆ ಹ್ಯೊಲು, ಪಡಿಚೆ ಜಮು ಉಗ್ರಾಣ ಮುತ್ಸದ್ದಿ ಬರಕೊಂಡ ಕಾಗದ ತಬ್ಲಕು, ಬಡ್ಯಾಜನ ದಸ್ತಾವೇಜು, ಛತ್ರ ಪಾರುಪತ್ಯೆಗಾರ ಪಡಿಚೆ ಕಟ್ಟು, ತೀರ್ವೆ ಅವರ್ಜಿ, ಮೇಳದ ಲೆಖ್ಖ, ಧಾನಮಾಡಿ, Canara Almanac (ಪಂಚಾಂಗ)[18] ಶ್ರವಣಬೆಳ್ಗೊಳದಲ್ಲಿ ಶಿಖರ ಮಾಡ್ಸಿದ ಲೆಖ್ಖ. ದೇವಳ ವ್ಯವಹಾರ, ಅಗ್ರಸಾಲೆ ಪಾರುಪತ್ಯೆ, ಲವಾಜಮಾ, ವರ್ಗದ ಪಾಸ್‌ಪಟ್ಟಿ, ಮಹಾ ನಡಾವಳಿ, ಗೊಮ್ಮಟೇಶ್ವರ ಮಹಾ ಮಸ್ತಕಾಭಿಷೇಕ, ಖಥಾವಣೆ ತಃಖ್ತೆಗಳು, ಬಿಡಾರ ಖರ್ಚು, ದೇವಳಾ ಕಾಮಗಾರಿ, ನೊಕರಬಾರು ಶ್ಯಾಹಾ, ಮೊಕ್ರ್ರಾರ ಬುಕ್, ಧರ್ಮಪಡಿ, ಪಡಿ ಅಕ್ಕಿ, ಪುದಬೆಟ್ಟು, ಶಿವನಿ, ಆವಕ-ಜಾವಕ, ಕೈಪೆತ್ತು, ಮುಲ್ಕಿ ಪತ್ರ ಇತ್ಯಾದಿ–

ಹೈದರ್ ಮತ್ತು ಟಿಪ್ಪು ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಲಾವಣಿಗಳು, ಜಾನಪದ ಸಂಗ್ರಹಗಳು, ಓಲೆಗರಿಗಳು, ಕಡತಗಳು, ಮಂಜಯ್ಯ ಹೆಗ್ಗಡೆರವರ ಕಲಾಕೃತಿಗಳು, ಡಿ. ವರದಾಚಾರ್ಯರ ಕೃತಿಗಳು, ಛಾಯಾಚಿತ್ರಗಳು, ನಿರೂಪಗಳು, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಮೆಗ್ ಸಾಹೇಬರ ವ್ಯವಹಾರಗಳು (೧೬-೯-೧೮೬೭), ಮೈಸೂರು ಒಡೆಯರ ಕಾರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವ್ಯವಹಾರ ಗಳು, ಗ್ರಂಥ ಭಂಡಾರಗಳು ಗಮನಾರ್ಹವಾದುದು.

ದೇವಳ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ದಾಖಲೆಗಳು : ಶ್ರೀ ಮಂಜುನಾಥೇಶ್ವರ, ಶ್ರೀ ಅಣ್ಣಪ್ಪ, ಚಂದ್ರನಾಥ ಬಸ್ತಿ, ಆದಿಯಾಗಿ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಎಲ್ಲ ದೇವಾಲಯಗಳ ನಿತ್ಯ ಕಟ್ಟಲೆ, ಹೆಚ್ಚು ಕಟ್ಟಲೆ, ಅಗ್ರಸಾಲೆ, ಜೆಂದಿಗೆ, ಆನೆ, ಕುದುರೆ, ನೇತ್ರಾವತಿ ನದಿಗೆ ದೋಣಿ, ಬೈಲಂಗಡಿ, ಹೊಸಂಗಡಿ ಅರಮನೆ ಅರಸರು, ಅರ್ಚಕರು, ನೌಕರರು,

16 ಬೂದಿ ಬಸಪ್ಪನಾಯಕ ? ; ಕುಂಬ್ಳ, ವಿಠ್ಠಲ ಮತ್ತು ನೀಲೇಶ್ವರದ ಹಲವಾರು ಪ್ರಮುಖರು ಕೆಳದಿ ಸರಕಾರದ ಬಿದನೂರು ರಾಜಧಾನಿಯಲ್ಲಿ ವಂಶಪಾರಂಪರ್ಯ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಕರಾಗಿದ್ದರು. (Sir Thomas Munros' Letter 16-6-1800)

17 Canara Alhanac ನಲ್ಲಿ ಆ ಕಾಲದ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಹಾಗೂ ರೆವಿನ್ಯೂ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಹೆಸರುಗಳು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿವೆ. ಅನುಬಂಧ ನೋಡಿರಿ.

ಅಗ್ರೋದಕ ತರುವವರು, ನಡಾವಳಿ, ಲಕ್ಷದೀಪೋತ್ಸವ, ಭಂಡಸಾಲೆ, ವಿಶೇಷೋತ್ಸವಗಳು, ದರಪ್ಪೈನೆ ತಲುಬು ಆದಿಯಾಗಿ ಬಾಗ್ಲಚಾರ್ತ್ರಿ, ರಾತ್ರಿ ಕಾವಲುಗಳವರೆಗೆ ೧೮೮೮ರಿಂದಲೂ ವ್ಯವಸ್ಥಿತ ಲೆಖ್ಖಪತ್ರಗಳ್ಳ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಗೃಹಕೈಗಾರಿಕೆ ಮುಖಾಂತರ ಗಾಣದ ಎಣ್ಣೆ ತಯಾರಿಸುವ ಲೆಖ್ಖವೂ ಆಸಕ್ತಿ ಯುಂಟು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ದೇವರ ಹಾಗೂ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಟ್ಟಳೆಯ ಮಾದರಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀ ಮಂಜುನಾಥೇಶ್ವರಗೆ ನಿತ್ಯ ಕಟ್ಲೆ, ವಿಶೇಷ ಕಟ್ಟಳೆ, ಯಜಮಾನರು, ಉಪಾಧಿವಂತರು, ಜೋಯಿಸರು, ನೇತ್ರಾವತಿಯಿಂದ ಅಗ್ರೋದಕ ತರುವವರು, ಪವಮಾನ ಪಠನ, ದೇವಳದ ನೌಕರರ ತಲುಬು, ಶ್ರೀ ಚಂದ್ರನಾಥ ಸ್ವಾಮಿ ದರಪ್ಪೈನೆ ಜಾತ್ರೆ, ಬೈಪಾಡಿ ಸಾಂತೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿ, ಅಜಬೆಟ್ಟು ಆದೀಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿ, ಬಂಟ್ವಾಳ ಆದೀಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿಗಳಿಗೆ ದರಪ್ಪೈನೆ ರಥೋತ್ಸವ ಖರ್ಚು, ಭೂಕಂದಾಯ, ಬೋರ್ಡ್ ಹುಕುಂ ಮೇರೆ ದೇವಳ, ಬಸ್ತಿ, ಭೂತಾಲಯಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ತಸ್ತಿಕು, ಮೂಡಬಿದ್ರೆ ಪ್ರಾಂತ್ಯಗ್ರಾಮದ ಬೈಕಣತ್ತಿಕಾರ್ರಿ ಬಸ್ತಿಗೆ, ಗ್ರಾಮದ ಶೆಟ್ಟೇರ್ ಬಸ್ತಿಗೆ, ಕಲ್ಲುಬಸ್ತಿ, ಕಾಂತ್ತವರ ಗ್ರಾಮದ ಕಾಂತ್ತೆಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ಯಿರ್ವತೂರು ಮಾಗಣೆ ಪಡುಕೊಡಿಗ್ರಾಮದ ಕುತ್ತಿಲ ಕೊಡ ಮಣತಾಯ್ಯದೈವ್ವ, ಪಿಲಕಬೆಟ್ಟು ಕ್ಷೇತ್ರಪಾಲ ದೈವ್ವ, ಮಧಿಕಾಳ ಮಂಟಪ್ಪದ ವೇದ ಉಪ್ಯಾದೇವರು, ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಗೆ ವರ್ಗದ ತಿರ್ವೆ ಅಪ್ಪೈಜು, ದೆವಳ ಕಾಮಗಾರಿ, ಆವರ್ಜಿಯ ನರಬರ್ ವಾರು ಕುಳಗಳ ಶಿಲ್ಕು ತೋರಿಸುವ ಜಂತ್ರಿ, ಶ್ರೀಮಂಜುನಾಥ ದೇವರಲ್ಲಿ ಪೂಜೆ ಮೇಲ್ ಶಾಂತ್ತಿ ವೆಂಕಟರಮಣಗೆ ದರಪ್ಪೈನೆ ೧೫ ತಲಬು ರೂಪಾಯಿ ೩೯೦ರ ಪ್ರಕಾರ್ರ ೧೧೪ ಮಾಧವಾಚಾರ್ಯನ ಮಗ ರಾಮಯ್ಯಾಚಾರ್ಯಗೆ ಅದೇ ಪೂಜೆ ಬಗ್ಯೆ ದರಪ್ಪೈನ ೧ರ ತಲಬು ರೂಪಾಯಿ ೩೯೦ ರಲ್ಲೂ ೧೧೫ ಸುಬ್ರಾಯಗೆ ಅದೇ ೧೧೬ ಶ್ರೀಗಣಪತಿ ದೇವರಲ್ಲಿ ಪೂಜ್ಯೆಗೆ ಕೃಷ್ಣಾಗೆ ದರಪ್ಪೈನೆ ೧ರ ತ್ತಲಬು ರೂ. ೨೯೦, ಅಣ್ಣಪ್ಪದೇವರಲ್ಲಿ ಪೂಜ್ಯೆ ನಾರಾಯಣನ ಮಗ ಸುಬ್ರಾಯಗೆ ದರಪ್ಪೈನೆ ೧ರ ತ್ತಲುಬು ರೂ. ೧೯೦ಲ್ಲೂ ಇತ್ಯಾದಿ–

ರಾಜಸ್ವ ಮತ್ತು ಭೂದಾಖಲೆ ಪತ್ರಗಳು

೧ (೧೮೭೮), ೩೦ (೧೮೫೬), ೪೨ (೧೮೫೫), ೪೩ (೧೨೬೫ ಫ), ೪೭ (೧೨೬೫ ಫ), ೫೩, ೫೫ ೩೦೩, ೩೨೦, ೩೩೧, ೩೩೨ (೧೮೮೬) ೩೮೭ (೧೮೪೩), ೪೨೨ (೧೨೫೮ ಫ), ೪೨೩ (೧೨೬೧ ಫ), ೪೨೪, ರಿಂದ ೪೩೦ (೧೨೪೨ ರಿಂದ ೧೨೬೧ ಫ), ೪೩೧ ರಿಂದ ೪೩೫ (೧೨೩-೧೨೫೫), ೪೪೧, ೪೪೨ ಮತ್ತು ೪೮೦ (೧೮೪೮), ೪೯೩ (೭-೧೦-೧೮೨೫), ೫೨೨ (೧೮೫೨), ೫೮೩ (೧೨೬೮), ೬೮೯ (೧೮೭೮), ೬೮೦, ೬೯೩ (೧೮೬೩), ೭೦೮ (೧೨೫೭), ೮೧೩ (೧೯೦೫-೬), ೮೫೧ (ಅದೇ), ೮೬೭ ರಿಂದ ೮೬೯, ೮೯೧, ೯೯೧.

ಕುಂಪಣಿ ಸರಕಾರದ ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರಗಳು

ನಂ	ವಿವರ	ಕಾಲ	ವಿಶೇಷ ವಿಷಯ
೪೨೨	ಕುಮಾರ ಹೆಗ್ಗಡೆ ಮತ್ತು ಕುಂಪಣಿ ಸರಕಾರದ ಪತ್ರಗಳು	ಫಸ್ಲಿ ೧೨೫೮	ಮೊಹರು ಇದೆ.
೪೨೩	ಅದೇ	೨೮-೪-೧೨೬೧	ಅದೇ–
೪೨೪	ಸಬ್ ಕಲೆಕ್ಟರು ಮಾಲ್ಟ್‌ಬಿ ಸಾಹೇಬರು	೨೭-೩-೧೨೪೭	F.N. Maltby 26-2-1838 23-3-1839, 29-7-1850, 28-5-1852, 21-4-1854 Madras Ditrict Manuals,
೪೨೫	ಸಬ್‌ಕಲೆಕ್ಟರು ಮಾಲ್ಟ್ ಬಿ ಸಾಹೇಬರು ಮತ್ತು ಕುಮಾರ ಹೆಗ್ಗಡೆ	೧೨೬೧	South Kanara Ibid

ನಂ	ವಿವರ	ಕಾಲ	ವಿಶೇಷ ವಿಷಯ
೪೨೬	ಬಿ. ಫಿಶರ್.	೨೦-೩-೧೨೫೯	W. Fisher-20-6-1850, 13-6-1855, 20-10-1857 Ibid
೪೨೮	ಕುಮಾರ ಹೆಗ್ಗಡೆರಿಗೆ ಕುಂಪಣಿ ಸರಕಾರದಿಂದ ಬಂದ ಬೇರೀಜು	೧೩-೩-೧೨೬೧	
೪೨೯	ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲ ಅಡಿಷನಲ್ ಸಬ್‌ಕಲೆಕ್ಟರ್ ವಾರ್ಡ್ ಸಾಹೇಬರ ಪತ್ರ	೧೫-೨-೧೨೫೪	
೪೩೦	ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲ ಸಬ್‌ಕಲೆಕ್ಟರ್ ಲೆವ್ವಿ ಸಾಹೇಬಳ ಬೇರೀಜು	೧೨೪೨	W. Lauie : 3-5-1833 Ibid-ಕರ್ನಾಟಕ ಲಿಪಿಯ ಮೊಹರು ಹಾಗೂ ಸಹಿ.
೪೩೧	ಕುಂಪಣಿ ಸರಕಾರದ ಬನಾವೆ.	೧೨೬೪	
೪೩೨	ಪ್ರಿನ್ಸಿಪಲ್ ಕಲೆಕ್ಟರ್ ಹೆನ್ರಿ ಸಾಹೇಬರ ಬೆರ್ರೀಜು ಪಟ್ಟಿ.	೧೨೪೮	
೪೩೩	ಸಬ್‌ಕಲೆಕ್ಟರ್ ಪಾರ್ಕರ್ ಸಾಹೇಬರ ಬೆರ್ರಿಜು ಪಟ್ಟಿ.	೩೦-೧-೧೨೫೫	R.D. Parker 19-3-1845, 13-12-1845. Ibid
೩೯೩	ಕುಂಪಣಿ ಸರಕಾರ ಹಾಗೂ ಮಂಜಯ್ಯ ಹೆಗ್ಗಡೆಯುವರ ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರಗಳು.	೨೭-೮-೧೮೫೬	
೪೩೪	ಕಲೆಕ್ಟರ್ ರೋಬಿನ್‌ಸನ್ ಬೆರ್ರಿಜು ಪಟ್ಟಿ.	೧೩-೩-೧೨೫೭	D. Robinson 30-4-1857 Ibid
೪೩೫	ಪ್ರಿನ್ಸಿಪಲ್ ಕಲೆಕ್ಟರ್ ವೈವಸಾಹೆಬರ ಬೆರ್ರಿಜು ಪಟ್ಟಿ	೧೨೪೩	
4೩೬	ಕುಂಪಿಣಿ ಸರಕಾರದ ಬನಾವೆ.	೨೫-೪-೧೨೬೪	
೪೭೫	ಅಸಿಸ್ಟೆಂಟ್ ಕಲೆಕ್ಟರ್ ರೊಬಿನ್‌ಸನ್ ಹಾಗೂ ಚಂದಯ್ಯ ಹೆಗ್ಗಡೆರವರ ಪತ್ರಗಳು	೬-೨-೧೮೪೬	
೪೮೦ ಅದೇ		೧೮೪೮	
೪೯೩ ೪೯೪ ೪೯೫	ಪ್ರಿನ್ಸಿಪಲ್ ಕಲೆಕ್ಟರ್ ಹೆನ್ರಿಬ್ಲೇರ್ ಮತ್ತು ಚಂಪಯ್ಯ ಹೆಗ್ಗಡೆರವರ ಪತ್ರಗಳು	೧೮೨೫ ರಿಂದ ೧೮೪೦	H.N. Blair 26-6-1838, 12-2-1840 11-1-1843, 11-6-1845. Ibid

ಇತರೆ

ನಂ	ವಿವರ	ಕಾಲ	ವಿಶೇಷ ವಿಷಯ
೩೮೭	ನಗರ ಡಿವಿಜನ್ ಮುಖಂಡ ಸದರ ಮುನ್ಸೀಫ್ ಕೋರ್ಟಿಗೆ ಚಂದಯ್ಯ ಹೆಗ್ಗಡೇರ ರಶೀದಿ	೧-೧೧-೧೮೪೩	
೩೯೧	ದಯಾಬಲ್ಲಾಳನ ಸಂಗತಿಯ ಪತ್ರ	೩೧-೩-೧೮೪೩	
೫೦೭	ಯಿಕ್ಕೇರಿ ಸಾಗರ ತಾಲ್ಲುಕ ಕೊಯಾನ್ ಸನ್ ಪತ್ರ	೧೮೫೨	
೧೦೦೨	ಸವಣೂರು ವೆಂಕಟರಮಣಯ್ಯ ಪತ್ರ	೮-೨-೧೮೫೦	ವರ್ಷದಿಂದ ನಡೆದು ಬರುವ ವಸವಂತದ ಬಗ್ಯೆಗ ೨೯೦ ವರಹಾಂನ್ನು ವಸವಂತ ಮಾಡ್ಸಿ ಲೆಖಕೆ ಬರಕೊಳ್ಳುವಂತೆ
೧೦೧೮	ಮಂಜಯ್ಯ ಹೆಗಡೆ ಕೂಸಪಾಚಾರಿ ಕೈಪೆತ್ತು	೨೪-೩-೧೮೫೧	
೧೦೧೯	ಫುತ್ತೂರ ಪೆಶ್ಕಾರ ಮಹಮ್ಮಜಿಯಾ ಉದೀನರ ಪತ್ರ	೧-೪-೧೨೨೦ (೧೮೧೦)	

ಮೈಸೂರು ಒಡೆಯರೊಂದಿಗೆ ಪತ್ರ ವ್ಯವಹಾರಗಳು,[18] ದಶಾವತಾರ ಮೇಳ ವ್ಯವಹಾರಗಳು, ೧೮೯೩ರ ಸುವಾರ್ತಾ ಪತ್ರಿಕೆ, ಕನ್ನಡ ಗೆಜೆಟ್, ೧೨೭೮ರಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಿ ತಾಲ್ಲುಕಿಗೆ ಸೇರಿದ ಮಾಗಣೆ ವಿವರ, ದಿನಚರಿ ಜಮಾ ಖರ್ಚು[19] ಮಹಾ ಮಸ್ತಕಾಭಿಷೇಕದ ಮಹೋತ್ಸವ ಪತ್ರಿಕೆ (ನಂ. ೭೮೮-೧೮೭೧), ಬೈಕೂಲಿಯವರ ಗಿರಿ ಮಾರ್ಕು ರುಜುಗಳುಳ್ಳ ಪತ್ರಗಳು, ಅಗ್ರಸಾಲೆ ಪಾರುಪತ್ಯೆಗಾರರು ಭೋಜನ ನಿರ್ವಹಣೆ ಕುರಿತು ಬರಕೊಂಡ ಹೇಳಿಕೆ[20] ಮುಂತಾದ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ಕ್ಷೇತ್ರದ ಪತ್ರಗಾರದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿವೆ

---

18 ಶ್ರೀ ಜಯಚಾಮರಾಜ ಒಡೆಯರೊಂದಿಗೆ ನಡೆಸಿದ ಪತ್ರ ವ್ಯವಹಾರದ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಶ್ರೀ ವೀರೇಂದ್ರ ಹೆಗ್ಗಡೆಯವರು ನನಗೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮೈಸೂರು ಅರಮನೆಯ ಗತಕಾಲದ ಕಾರೊಂದು ಕ್ಷೇತ್ರದ ವಸ್ತು ಸಂಗ್ರಹಾಲಯದಲ್ಲಿದೆ.

19 ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದ ರೈಲ್ವೆ ಯೋಜನೆಗೆ ಕಾಸರವಳ್ಳಿ ಸಾಹುಕಾರರು ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಬೃಹತ್ ಮೊತ್ತದ ವಿವರಣೆಯು ದಿನಚರಿ ಜಮಾ ಖರ್ಚುನಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಿದ್ದುದು ಗಮನಾರ್ಹವಾದುದು. ಈ ಕುರಿತು ಪ್ರಕಟವಾದ ನನ್ನ ಲೇಖನವನ್ನು ಜೂನ್ ೧೯೮೮ ರಂದು ಧರ್ಮಸ್ಥಳದಿಂದ ಪ್ರಕಟವಾದ ಮಂಜುವಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಅವಲೋಕಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

20 ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಅನೂಚಾನವಾಗಿಯೂ ಯಾತ್ರಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ನೀಡುವ ಉಚಿತ ಭೋಜನ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿದ್ದು ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಪರಿಪಾಲಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಈ ದಾಖಲೆ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ನ್ಯಾಯಾಂಗ ವ್ಯವಹಾರ ಪತ್ರಗಳು : ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ "ಹೊಯಿಲು" ಎಂಬ ಧಾರ್ಮಿಕ ಪದ್ಧತಿಯಿಂದ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿರುವ ನ್ಯಾಯ ತೀರ್ಮಾನವು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಪೂರ್ಣವಾದುದು. ಒಂದು ಗ್ರಂಥವನ್ನೇ ರಚಿಸುವಷ್ಟು ಮಾಹಿತಿಗಳು ಉಪಲಬ್ಧವಿವೆ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಾಂತವು ಬ್ರಿಟಿಷರ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ನ್ಯಾಯಾಂಗ ವ್ಯವಹಾರಗಳು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿಯೇ ಜರುಗುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ಕುರಿತು ವೈವಿಧ್ಯಪೂರ್ಣ ದಾಖಲೆಗಳೂ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಪತ್ರಾಗಾರದಲ್ಲಿ ಲಭಿಸಿವೆ. "ಗ್ರಾಮದ ಮೊಕ್ತೇಸರರಾದವರು ನಡೆಯಿಸತಕ್ಕ ಕೆಲಸಗಳ ಸಂಗ್ರಹ" ಕೃತಿಯೊಂದು ಎಚ್.ವಿ. ಕನೊಲ್ಲಿ ಎಂಬ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಅಧಿಕಾರಿಯು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಭಾಷಾಂತರಿಸಿದ ನ್ಯಾಯಾಂಗ ವ್ಯವಹಾರಗಳ ಉಲ್ಲೇಖನಗಳು ಅಪೂರ್ವ ಸಂಗ್ರಹಗಳು, ಇದರಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾದ ಆ ಕಾಲದ ಸಂಗತಿಗಳೂ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿವೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿರುವಂತೆ ೨೭-೧೦-೧೮೩೪ರಲ್ಲಿ ಇಂಡಿಯಾ ಸರಕಾರದ ಗೌರ್ನರ್ ಜನರಲ್‌ನು ಪ್ರಾಂತೀಯ ಭಾಷಾನೀತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹೊರಡಿಸಿದ ಸುತ್ತೋಲೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

Language of the Courts-81

The language of all judicial proceedings and decisions in this Country is Canarese, but should the Vernacular Language of the officer who is head of a court be other than Canarese, he is found to write his decision, or any Particuler points regarding which he has to call for proof, in his own language and these papers having been translated into Canarese, a copy of the both the original and the Translation or placed on record.

82. Should any head of a court however be sufficiently conversant with Canarese to use it instead of his own language, he is at liberty to do so.

ಉಪಸಂಹಾರ : ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಉನ್ನತ ಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿರುವ ಧರ್ಮಸ್ಥಳವು ತಿರುಪತಿಯಂತೆಯೇ ಶ್ರೀ ವೀರೇಂದ್ರ ಹೆಗ್ಗಡೆಯವರ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಪಥದತ್ತ ಸಾಗುತ್ತಿದೆ. ಕ್ಷೇತ್ರದ ಪುರಾತನ ವಸ್ತುಗಳು, ನಾಣ್ಯಗಳು, ವಿಗ್ರಹಗಳು, ಓಲೆಗರಿಗಳು, ಚಾರಿತ್ರಕ ದಾಖಲೆಗಳು ಮಹಾ ಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವಲ್ಲಿ ವಿಪುಲ ಆಕರಗಳನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ. ಧರ್ಮಭೀರು ಹಾಗೂ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಪ್ರಜ್ಞಾಶೀಲ ಸಮರ್ಥನಾದ ವಿದ್ವಾಂಸನು ಅಪಾರ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಅಧ್ಯಯನ ಕೈಗೊಂಡಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ. ಇದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಭಾವಿಯಾಗಿ ನಾನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಚಾರಿತ್ರಕ ದಾಖಲೆಗಳ ಸೂಚಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುವುದು ಅಗತ್ಯ. ಈ ಸೂಚಿಯೊಂದಿಗೆ ಬುಕನನ್ ಪ್ರವಾಸಿ ಕಥನ, ಥಾಮಸ್ ಮನ್ರೋ, ಸ್ಟೋಕ್ಸ್, Canara Liuro da Correspondencia do ; Cartazes; Moraes-Mangalore; Sturrock-South Canara District Mannual ಮದರಾಸಿನ ಪತ್ರಾಗಾರ, ಡಾ. ವಸಂತ ಮಾಧವರ ಸೂಚನೆಯಂತೆ ಮಂಗಳೂರು ಜಿಲ್ಲಾ ಕಛೇರಿ, ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಮ್ಯೂಜಿಯಂ ಮುಂತಾದೆಡೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಅಮೂಲ್ಯ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಪರಿಶೋಧಿಸುವ ಮುಖಾಂತರ ಸಹಕಾರ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಆಯಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿಟ್ಟ ದಫ್ತರಗಳು, ದಿನಚರಿಗಳು, ಇನಾಂ ರಿಜಿಸ್ಟರುಗಳು, ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಂಸ್ಥೆ ಹಾಗೂ ಖಾಸಗೀ ಸಂಗ್ರಹಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಜತನದಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ, ರಕ್ಷಿಸಿ, ಶೋಧಿಸಿ, ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿ, ವಿಷಯಾನುಗುಣವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ, ವಿಷಯಸೂಚಿ, ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಪದಸೂಚಿಗಳನ್ನು ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಗೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವುದು ಆದ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯ, ನಶಿಸಿ ಹೋಗುವ ಮುನ್ನವೇ ಅಳಿದುಳಿದವುಗಳನ್ನು ವಿನಾಕಾರಣ ತಡಮಾಡದೇ ಪ್ರಜ್ಞಾವಂತರು ಹಾಗೂ ಇತಿಹಾಸ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಇದಕ್ಕೆ ಗಮನವೀಯುವರೇ ಕಾದು ನೋಡಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಕೆಳದಿ ಸಂಶೋಧನಾಲಯದ ಹಲವು ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅನುಮತಿ ನೀಡಿದ ವಿಶ್ವಸ್ಥ ಸಮಿತಿಗೆ ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು.